

**ИҚТИСОДИЁТ ДАР КОМПЛЕКСИ АГРОСАНОАТӢ
ЭКОНОМИКА АГРОПРОМЫШЛЕННОГО КОМПЛЕКСА
ECONOMICS IN AGRO-INDUSTRIAL COMPLEX**

ТДУ 636.082(575,3)

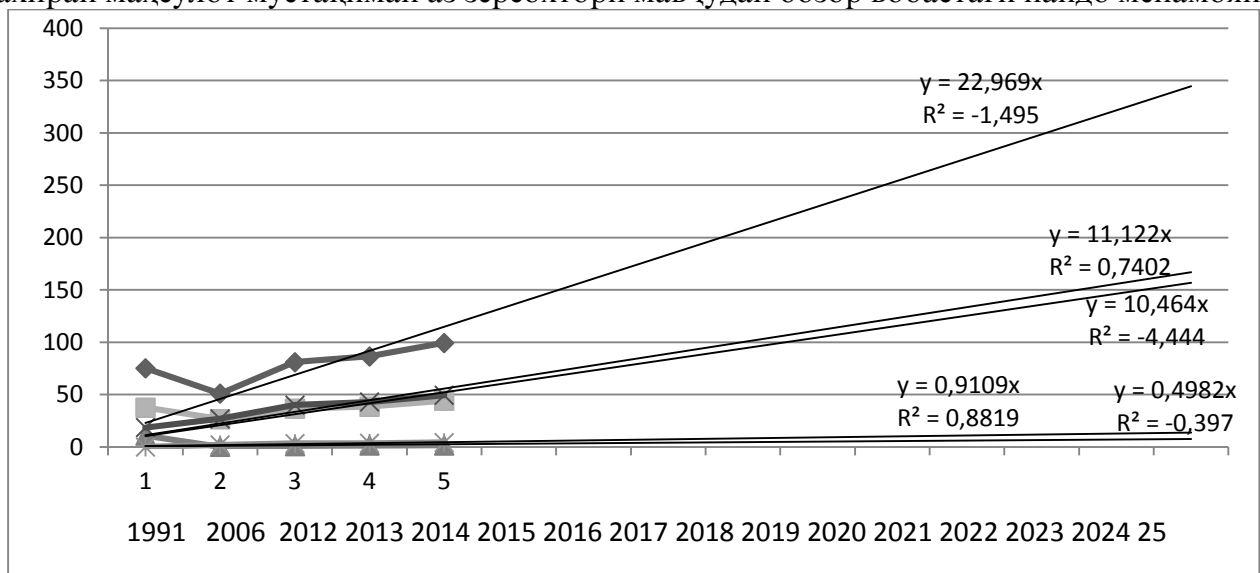
**БОЗОРИ МАҲСУЛОТИ ГӢШТИВУ ШИРИИ ТОҶИКИСТОНИ
МАРКАЗӢ: ҲОЛАТИ МУОСИР ВА ТАМОЮЛҲОИ РУШД**

Шарифов З.Р. - д.и.и., профессор, ДАТ ба номи Ш.Шотемур
Олимов Д.А. - ассистенти ДДМТИ.

Калимаҳои калидӣ: гӯшт, шир, рушд, бозор, баҳодихӣ, истеҳсол, хароҷот.

Вазъи иқтисодӣ ва рушди бозори минтақавии маҳсулоти гӯштиву ширӣ дар Тоҷикистон дар аксар ҳолатҳо аз маҷмӯи шароитҳои дар лаҳзаи муайяни вақт ба вуқӯъ пайваста, ки ба онҳо таносуби байни дархост ва пешниҳодот дар бозор ва ғунҷоиши бозор мансубанд, вобаста мебошанд. Аҳамияти хеле бузургро андозаи захираҳои молӣ ва шароитҳои тичоратии фуруши мол доро мебошанд. Дар шароитҳои афзоиши рақобат ва тақвияти савдои байниминтақавӣ таносуби нархҳо ба молҳои рақобаткунанда ва инчунин дараҷаи рушди иқтисодии минтақа ва ғ. таъсири назаррас мерасонанд.

Ба назар гирифтани зарур аст, ки маҳсулоти бозори гӯштиву ширӣ нисбат ба нақл намудан тобоварии маҳдуд дорад, онро наметавон ба муҳлати тӯлонӣ нигоҳ дошт, вайро мебояд зуд аз нав коркард намуд. Ҳамаи инҳо ба он оварда мерасонанд, ки ҳаҷми захираи маҳсулот мустақиман аз зерсохтори мавҷудай бозор вобастагӣ пайдо менамоянд.

Расми . 1. Дурнамои рушди истеҳсоли гӯшт то соли 2025.

- гӯшт бо вазни чорвои кушта, ҳаз.т, аз онҳо:
- гӯшти гов ва гӯсола
- гӯшти парранда
- гӯшти гӯсфанд ва буз
- гӯшти дигар чорвоҳо

Хатгӣ (Гӯшт дар шакли кушташуда, ҳаз. т, аз онҳо))

Дар оянда, ба ақидаи мо, аз берун овардани гӯшти парранда коҳиш хоҳад ёфт, зеро дар натиҷаи тадбирҳои давлат андешида оид ба дастгирии паррандапарварӣ, истеҳсоли ватании ин баҳши бозор равангаи арзандаро соҳиб хоҳад шуд. Таҳлили субъектҳои хоҷагидор оид ба истеҳсоли гӯшту шир нишон медиҳад, ки хоҷагиҳои деҳқонӣ (фермерӣ) ва хонаводагӣ дар он ҷои намоёнро ишғол менамоянд.

Динамикаи соҳаро таҳлил намуда (рақамҳои ҷадв.2), тавассути барномаи компютерӣ метавон трендҳои афзоиши истеҳсоли гӯштро то соли 2024 зоҳир намуд. Дар ҳолати баробар ҳисобидани шароитҳои ғайр, истеҳсоли гӯшт дар соли 2024 тақрибан 344,5 ҳаз. тоннаро ташкил хоҳад дод, ки бо дарназардошти афзоиши демографӣ, ба ҳар сари аҳоли нисбат ба меъёрҳои қабул кардашуда хеле кам рост меояд.

Чадвали 1. Рақамҳои дурнамои истеҳсоли маҳсулоти гӯшти дар Ҷумҳурии Тоҷикистон

Нишондиҳандаҳо		Солҳо	Формулаҳо барои ҳисоб	2018	2020	2021	2024
Гӯшт бо вазни чорвои кушта, ҳамагӣ			$y=22,969x$	206,7	252,6	275,6	344,5
Аз онҳо:	- гӯшти гов ва гӯсола		$y=10,464x$	94,2	115,1	125,6	156,9
	- гӯшти паранда		$y=0,4982x$	4,5	5,48	5,9	7,5
	- гӯшти гӯсфанд ва буз		$y=11,122x$	100,0	122,3	133,4	166,8
	- гӯшти чорвои ғайр		$y=0,9109x$	8,2	10,01	10,9	13,7

Ҳисобҳои муаллиф. Тавре аз рақамҳои чадвали 2 бар меояд, барои беҳтарнамоии таъмини аҳолии бо гӯшт то ба дараҷаи 60 кг ба ҳар сари аҳолии дар давраи таҳлилшаванда, бо назардошти афзоиши табиӣ шаҳрвандони кишвар, боз ҳам бештар тезонидани суръати афзоиш зарур мебошад. Дар шароити муосир чунин тезонидан масъалаи душворҳалшаванда мебошад.

Хароҷоти нисбатан баланди истеҳсоли шир ва нархҳои пасти маҳсулоти шириро ба назар гирифта, аз истеҳсолкунандагон ва сохторҳои салоҳиятдори бахши аграрӣ коркарди барномаҳо оид ба паст намудани арзиши аслии истеҳсоли шир талаб карда мешавад. Барои ин омӯзиши пурраи сохтори технологияи истеҳсоли ин маҳсулот зарур мебошад, ки дар кам кардани хароҷотҳо самараи миқёс метавонад нақши муҳим бозад [2саҳ.189-194].

Дар натиҷаи баррасии масъала зарур аст, ки ба чунин саволҳо посух дод – оё метавон дар ин соҳа аз ҳисоби самараи миқёс ба сарфа ноил гашт, бо ибораи дигар, оё метавон аз ҳисоби афзоиши истеҳсол арзиши аслии маҳсулоти истеҳсол кардашавандаро коҳиш дод? Ҳассосияти нархии дархост ба захираҳои истеҳсолот ва имконияти бо дигар захираҳо иваз намудани онҳо чӣ гуна аст? Оё натиҷаҳои дар раванди омезиши масъала ба даст овардашуда метавонанд аз тарафи таҳиягарони барномаҳо ва истеҳсолкунандагон қабул намудани қарорҳои амалкунанда оид ба баландбардории самаранокии ҳамин соҳа мусоидат намоянд?

Агар сохтори истеҳсолии соҳа, ки дар он корхонаҳои ҳахмашон ё сатҳи истеҳсолоташон якхела дорои хароҷоти камтарин ба як воҳиди маҳсулот бошанд ва корхонаҳои игтидорашон нисбат ба гурӯҳи яқум камтар ё зиёдтар ба як воҳиди маҳсулот бештар харҷ карда бошанд, ба назар гирифта шавад, он гоҳ ин соҳа, қачхаттаи U-шакли хароҷоти миёнаи дарозмӯҳлатро хоҳад дошт. Мавҷудияти қачхаттаи чунин шакл маънои онро дорад, ки корхонаҳои гуруҳи дуум, иқтидор ва ё миқёси истеҳсолотро тағйир дода ва онро бо гурӯҳи яқум ба мутобикат оварда, метавонанд хароҷоти истеҳсолотро ба як воҳиди маҳсулот коҳиш диҳанд ва рақобатпазирии худро дар бозор баланд бардоранд.

Барои муайян намудани сохтори истеҳсолоти кишоварзӣ то ҳоло дар кишвар ва дар хориҷа таҳқиқотҳои гуногун гузаронида шуда буданд. Дар раванди таҳқиқи ин масъала аз тарафи мо таҷрибаи як қатор олимоне омӯхта шуд, ки функсияи транслогарифмии хароҷот ва омори бурриши кӯндалангро бо усули муодилаи такроршавандаи зоҳиран новобаста (ISUR – Iterative Seemingly Unrelated Regression) арзёбишуда дар чунин соҳаҳо, ба монанди шолитарварӣ, моҳипарварӣ ва занбӯрпарварӣ, истифода мекарданд [3.саҳ.224]. Дар ҳамаи мисолҳои баррасишуда бо тағйирёбии нархҳо ба захираҳои имконияти маҳдуди ҳойивазнамоии технологӣ дар байни захираҳои мавҷуд аст. Хароҷоти истеҳсолот зимни зиёдшавии андозаи майдонҳои хоҷагии қишлоқ коҳиш меёбад, даромаднокии бошад, аз ҳисоби миқёс меафзояд.

Барои зоҳир намудани сохтори истеҳсолии чорводорӣ ширӣ дар ҳамин таҳқиқот назарияи дугонагӣ (Duality theorem - Теорема двойственности) мавриди истифода қарор гирифтааст. Назарияи мазкур нишон медиҳад, ки сохтори истеҳсолии соҳаи алоҳида метавонад аз мавқеи ҳам функсияи истеҳсоли, ва ҳам функсияи хароҷот, омехта шавад. Аз ин хо, функсияи хароҷот тамоми иттилооти техникий аз ҷиҳати иқтисодӣ муҳимро дар худ дорад ва метавонад барои арзёбии параметрҳои функсияи истеҳсоли ҳамчун асос хизмат намояд.

Истифодаи функсияи хароҷот нисбат ба функсияи истеҳсоли як қатор бартарихо дорад, зеро, куллан, функсияҳои хароҷот дорои шакли чандиртари функционали буда, метавонанд бидуни маҳдудият оид ба нишондиҳандаҳои истеҳсоли технологияи нишон дода шаванд [4.саҳ.102]. Бо вучуди ин, баҳодихии параметрҳо зимни истифодаи усули функсияи хароҷот содатар аст, зеро ин функсия аз нархи омилҳои истеҳсоли оид ба сатҳи муайяни

маҳсулот вобастаанд, на аз қимати миқдории онҳо. Аз ин хо, барои соҳаи алоҳида бештар эҳтимол дорад, ки нархи захираҳо хусусияти бештар берунӣ (экзогенӣ) хоҳанд дошт. Бартарии дигар он аст, ки муодилаи дархости шартии захираҳо ба осонӣ аз ҳосилаи функцияи бавоситаи (ғайримустақими) дахлдори харочотҳо дастрас мегардад[5].

Бо назардошти дар боло гуфташуда, истеҳсоли гештро дар сатҳи минтақаҳо метавон чунин шарҳ дод:

- бозори маҳсулоти гӯштӣ аксулалоқаҳои мусбиро бо рушди иқтисодӣ куллан, маҳсусан бо КАС, доро мебошад;

- дар мамлакат зина ба зина саршумори чорво зиёд мегардад, аммо, майдонҳои кишти зироатҳои хӯроки чорво – баръакс, кам шуда истодаанд;

- бахши мазкур талаботи сокинони кишварро ба маҳсулоти гӯштӣ наметавонад таъмин намояд, бинобар ин ҳиссаи муайяни воридот нигоҳ дошта мешавад;

- сатҳи кунунии истеъмоли маҳсулоти гӯштӣ аз меъёрҳои қабул кардашудаи вояи хӯрок ба таври назаррас оқиб мондаанд, ба ғайр аз ин, оид ба намудҳои маҳсулоти истеъмолашаванда пастравии назаррас мушоҳида карда мешавад;

- бо афзоиши даромадҳои сокинони кишвар дархости истеъмоли ба маҳсулоти мазкур меафзояд;

- вазъияти қафомонии назарраси ҳаҷми истеҳсоли гешт аз суръати болоравии талаботи шаҳрвандон, норасогии ашёи хоми коршоам, самаранок набудани истеҳсоли гӯшт, умуман, хоси аксар минтақаҳои ҷумҳурӣ мебошад;

- соҳаи кишоварзӣ ва аз Ҷумла – чорводорӣ мубталои таъсири омилҳои табииву биологӣ, мавҷудияти захираҳои хӯрока, маҳсусияти хӯрду хероки миллӣ, технологияҳои нав, усулҳои муносири ташкили истеҳсолот мебошад.

Истеҳсолоти соҳаи чорводорӣ, бидуни, истеҳсоли шир, алҳол зараровар мебошад. Суръати болоравии нархҳо ба маҳсулоти ин соҳа, инчунин суръати афзоиши бучаи давлатӣ ва даромадҳои аҳоли аз суръати афзоиши харочоти истеҳсоли қафо мемонанд. Тамоюлҳои хоҳишбӣ саршумори чорво ва паранда, ба афзоиши он дар хоҷаҳои аҳоли зимни нигоҳдории сатҳи пасти маҳсулнокии нигоҳ накарда, нигоҳ дошта мешаванд. Хоҳишбӣ истеҳсоли гӯшту шир боиси афзоиши босуръати воридоти маҳсулоти мазкур, ҳам аз дигар минтақаҳои ҷумҳурӣ ва ҳам аз хориҷа, мегардад.

Тасаввур кардани тартиботи зерини ташкили бозорҳои гӯшту шир мувофиқи мақсад мебошад.

Бозори маҳсулоти гӯштӣ. Минтақаи марказӣ дорои ду намуди бозори яклухт фурушӣ мебошад – бозори худи маҳсулоти гӯштӣ ва бозори хариду фуруши чорвои зинда. Ба ақидаи мо, дар лаҳзаҳои аввал, иқтидорҳои комбинатҳои мавҷудаи гӯшт дар сатҳи ноҳияҳо барои ташаккули бозорҳои яклухти маҳсулоти гӯштӣ кифоя мебошанд, зиёда аз ин, ки барои ин таҷҳизотҳои мавҷудаи куҳнагардида комилан коршоам мебошанд. Дар чунин ноҳияҳо ва бозорҳои байниноҳиявии яклухтфурушӣ хариду фуруши чорвои зинда баргузор хоҳад шуд. Чорвои зотӣ бошад, мусаллам аст, ки барои онярмаркаҳо ва музоҷаҳо дар сатҳи минтақа ташкил карда шаванд.

Бозори маҳсулоти ширӣ. Ба фуруши маҳсулоти ширии холиси заводҳои минтақавии шир машғуланд, ки пурра дар асоси шартномаҳо саҳомӣ карда шуда буданд. Аммо барои пурра ба ғайриинҳисорӣ гардонидани бозори маҳсулоти ширӣ лозим аст, ки бастаҳои назоратии сахмияҳои ин заводҳо мустақиман ба молистеҳсолкунандагон дода шаванд.

Ҷузъи назарраси абзори (механизми) фуруши маҳсулоти молу ашёи озуқаворӣ мебошад, то ки нархи объективии бозорӣ ба ин маҳсулот дар сатҳи минтақа таъмин карда шавад. Тибқи маълумотҳо, дар аввали соли 2016 дар Минтақаи марказӣ биржаи фонди ташкил карда нашудааст. Ин зимни он аст, ки тавре аз таҷрибаи хориҷӣ дида мешавад, маҳсулоти чорводорӣ дар он бомуваффақият фурухта мешавад. Барои мисол, дар ИМА биржаи молу ашё ба ҳайси бозори фючерсии паранда ва чорво амал менамояд.

Дар фарқият аз шартномаҳои фючерсӣ, намуди хосаи хариду фуруш бо мукофот дар биржаҳо, ки камтар мубталои хавфҳо мебошанд, вучуд дорад. Дорандаи опсион ҳуқуқ дорад, ки моли қаблан муайян кардашударо бо нархҳои дар давраҳо муқаррар кардашуда (дар асосҳои шартномавӣ) фурушад ё харидорӣ намояд, инчунин метавонад тамоман

хариду фурӯшро рад намояд. Фурӯшанда ба ивази ин аз харидор маблағи муқаррар кардашуда ё мукофот мегирад.

Ба намудҳои ояндадори хариду фурӯши биржа метавон инчунин қарордодҳои форвардиро мансуб донист, ки маънои баستاني қарордодҳо дар байни тарафҳо оид ба таҳвили минбаъдаи маҳсулотро доранд. Зимни баستاني қарордодҳо мавқеъҳои асосӣ оид ба нархҳо, миқдор ва сифати маҳсулот, шартҳо ва муҳлатҳои таҳвили минбаъдаи маҳсулот ба мувофиқа оварда мешаванд. Ҳам таҳвил ва ҳам ақсулҳисобкуниҳо дар байни тарафҳои қарордод дар оянда анҷом дода мешаванд, зимнан қарордодро наметавонад пеш аз муҳлат яке аз тарафҳои он бекор намояд.

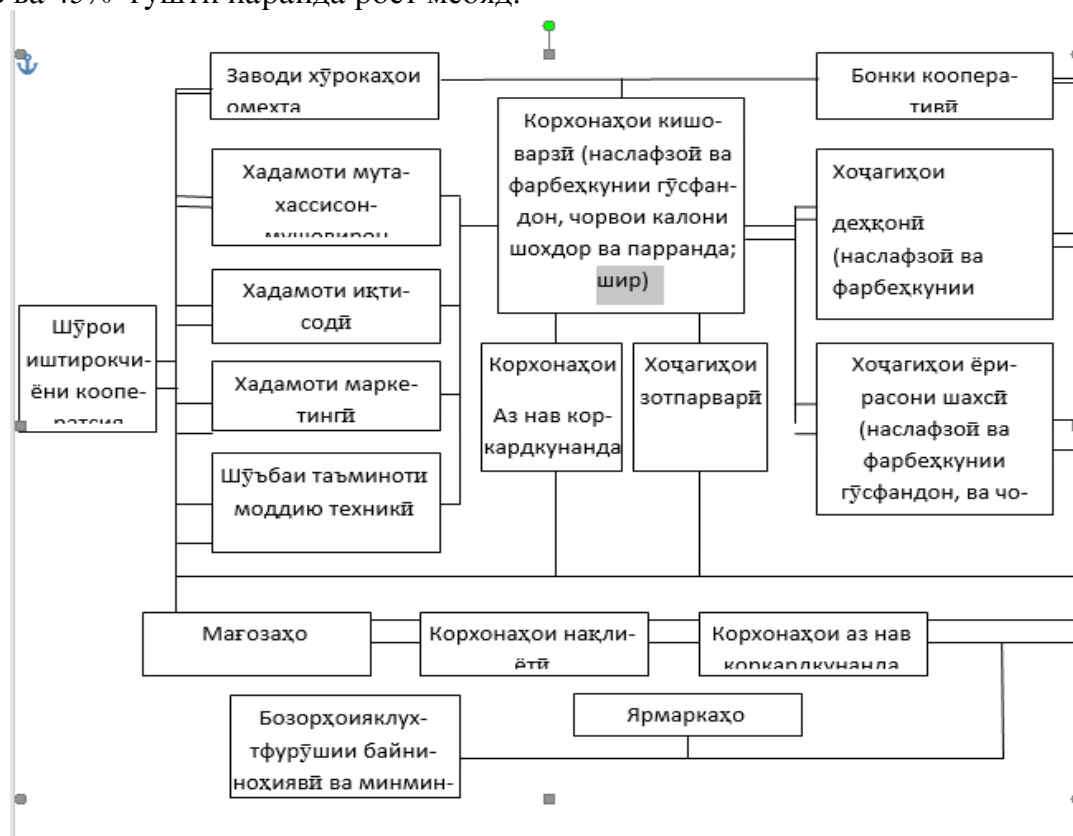
Инкишофи биржаҳои минтақавии молӣ ва ашёи хомӣ инҳоро таҳти назар дорад: ба ҳайати қорӣи қорхонаҳои маҳсулоти гӯштиву ширӣқоидаҳои биржа ва нозуқиҳои фаъолияти маркетингиро дар комплекси агросаноатӣ омӯзонидан;

таъмин намудани шароитҳои қорӣи савдои фючерсӣ;

бунёд намудани ҳадамоти минтақавии иттилоотӣ барои қамъоварӣ, қорқард, инчунин паҳн намудани маълумот оид ба мол, ҳаҷми захираҳо, нархи онҳо ва пешбинӣ намудани вазъи бозор.

Давраи ислоҳоти хоҷагии қишлоқ, инчунин маънои ба дараҷаи муайян аз байн рафтани ҳамгироии молистеҳсолкунандагон, қорхонаҳои аз нав қорқардкунанда, инчунин қуллан савдору дошт. Бинобар ин ақсар қорхонаҳои комплекси гӯштиву ширӣи барои дар муддати тӯлонӣ нигоҳдории ашёи хом заминаи модди нашошта, онро ба дигарон, асосан, ба қорхонаҳои маҳсулотгайёрқунӣ, бо нархҳои хеле арзон мефурӯшанд. Истеҳсолкунандагони маҳсулоти қишоварзӣи минтақаи марказӣ маҳсулоти қорводориро (қорво бо вазни зинда, шир ва ғ.) бо нархҳои аз тарафи қорқардкунандагони ашёи хом эълоншуда дар атрофи 25-30% аз арзиши маҳсулоти ниҳой мефурӯшанд. Ҳамин тавр, қоидаи аз нав қорқардкунандагон ва дигар миёнаравон аз фурӯши маҳсулоти қорводорӣ нисбат ба қоидаи истеҳсолкунандагони муस्ताқими онҳо ба маротиб баланд мебошад.

Мебояд таҷрибаи мамолиқи қорӣи қорӣи намуд, ки дар онҳо таҳвилгарони бузургтарини маҳсулоти қишоварзӣ – ин кооперативҳо ва қорхонаҳои кооперативӣ мебошанд. Чунончи, дар ИМА ба қиссаи қорхонаҳои кооперативӣ 87% фурӯши ширӣи хом, 64% - рағғани маска, 47% - қанирҳои сузмағӣ (творогӣ) рост меоянд, дар Фаронса бошад, ба қиссаи чунин заводҳо зиёда аз 3/4 қисми тамоми маҳсулоти қорӯхташуда, аз қумла 22% -гӯшти гов ва 45% -гӯшти қаранда рост меояд.

Расми. 2. Кооператсияи корхонаҳои зеркомплекси гӯштиву ширӣ дар сатҳи ноҳия.

Дар саромати ин, ташаккули комплекси истеҳсол, азнавкоркард, фурӯши маҳсулоти чорводорӣ бояд дар заминаи корхонаҳои кооперативӣ ба вучуд оварда шавад. Принципи кооператсия маънои шартҳои баробар барои ҳамаи иштирокчиёни ин раванд, чараёнӣ ва интиҳои даври истеҳсолиро дорад. Кооператсияи корхонаҳои ноҳиявии гӯштиву ширӣ ва азнавкоркардкунандаро мо дар расми 2 овардаем.

Дар ноҳияҳои минтақаи марказӣ хадамоти зоотехникӣ ва ветеринарӣ мавҷуданд, ки онҳоро барои таъмини татбиқи дастовардҳои пешрафти илмию техникӣ дар раванди истеҳсоли мебояд ба ширкатҳои мушаваравӣ табдил дод.

Инчунин дар заминаи шӯъбаҳои омӯри ва хизматрасониҳои иқтисодӣ мебояд хадамоти маркетинги оид ба омӯзиши дархости истеъмоли, пешниҳодҳои бозорӣ, динамикаи калавишҳои нархҳо, дарки иттилоот оид ба бозор бунёд намуд. Хадамоти маркетингӣ бояд рушди минбаъдаи зеркомплекси гӯштиву ширӣро ба нақша гирад ва дурнамо созад, инчунин сиёсати тичоратиро муайян намояд.

Ба функсияҳои хадамоти мазкур метавон инчунин тавсеаи ҳаҷми фурӯши молҳоро бо роҳи пешниҳоди таҳфифҳо ва баландбардории нишондиҳандаҳои сифатӣ мансуб донист. Хадамоти моддиву техникӣ корхонаҳои соҳаро бо захираҳои лозима таъмин менамояд ва харидҳои яклухти захираҳои моддию техникиро дар асосҳои қарордодӣ бо корхонаҳо - таҳвилгарони онҳо ба анҷом мерасонад.

Зинаи муҳими низоми кооператсияи корхонаҳои кишоварзии ноҳияҳои минтақаи марказӣ –ин корхонаҳои оид ба истеҳсоли хӯрокаи омехта, ки аз сифат ва таркиби он самаранокии чорводорӣ вобастагӣ дорад. Ҳоло заводҳои хӯроқаҳои омехта, бо сабаби воқеаҳои озод доштанишон, унсури пешбари кооператсияи корхонаҳои зерсохтори гӯштиву ширӣ мебошанд.

Аз нав коркардкунандагони маҳсулоти чорводорӣ муттаҳид гардида, тибқи қоидаҳои ба таври умумӣ эътирофшуда амал менамоянд, аз ҷумла, хароҷотро барои азнавкоркард дар пояи меъёрҳои асоснок кардашуда ҳисоб менамоянд. Маҳсулоти истеҳсолшударо ё тавассути нуқтаҳои савдо, ё баръакс, ба ҳуди супорандагони ашёи хом, мефурӯшанд. Дар нуқтаҳои савдо фурӯш тибқи нархҳои чакана, ки аз тарафи истеҳсолкунандагони маҳсулоти кишоварзӣ гузошта мешаванд, сурат мегирад. Даромадро аз фурӯш ба даст оварда, молистеҳсолкунандагон ҳаққи хизматрасониҳоро оид ба азнавкоркард ва савдо пардохт менамоянд.

Ақсуламал дар байни иштирокчиёни кооператсия ҳам бо ёрии нархҳо ва ҳам тавассути тақсимоти пешинаи даромадҳои аз фаъолияти ҳарифонаи дар охири сол ба даст овардашуда ба анҷом расонида мешавад.

Ташаккули гурӯҳҳои молиявӣ саноатӣ (ГМС) муҳим мебошад, ки онҳо ҳолати муътадил ва даромаднокии истеҳсоли маҳсулоти гӯштиву ширӣро таъмин менамоянд, зеро сармояҳои истеҳсол ва молиявиро муттаҳид сохта, дар шакли ҷамъиятҳои саҳомии шакли кушода амал менамоянд. Бунёди ГМС дар зеркомплекси гӯштиву ширӣ имкон медиҳад иштирокчиёни кооператсия ба таври қафолатнок ва мунтазам бо хӯроқа, ашёи хом таъмин карда шавад, интизоми пардохт баланд бардошта шавад, хавфҳои ба сармоягузорӣ таҳдидкунанда коҳиш дода шаванд ва ҳолати молиявӣ иқтисодӣ дар соҳа устувор гардонида шавад.

Такмилдиҳии муносибатҳои иқтисодӣ дар байни зинаҳои зеркомплекси гӯштиву ширӣ дар доираи КАС барои иштирокчиён, зимни ба натиҷаҳои мақсадноки пешбурди хоҷагӣ ноил гаштан, манфиатҳои баробарро ба вучуд меорад. Дар минбаъда, агар камтар аз 10% маҳсулоти чорводориро тавассути биржаи фурӯхтан муяссар гардад, он гоҳ метавон нархҳоро дар бозори маҳсулоти гӯштиву ширӣ зоҳир намуд. Агар ҳиссаи бозорҳои яклухтфурӯшӣ дар фурӯши маҳсулоти мазкур 20-30% -ро ташкил диҳад, он гоҳ маҳсулоти боқимондари истеҳсолкунандагони маҳсулоти кишоварзӣ тавассути нуқтаҳои савдо ё шабакаи мағозаҳои худӣ хоҳанд фурӯхт, ки ин тақрибан 60-70% -и ҳаҷми умумии маҳсулотро ташкил медиҳад. Ҳамин тавр, миқдори миёнаравонро зимни фурӯши маҳсулоти ниҳой кам намуда, метавон ба даст кардани нархи он ноил шуд, ки боиси болоравии дархости истеъмоли ба маҳсулоти гӯштиву ширӣ мегардад. Аз дигар тараф, молистеҳсолкунандагон, ҳиссаи худашонро дар савдо зиёд намуда, метавонанд ба истеҳсолот тавсеа бахшанд ва

талаботи бозорро бо маҳсулоти гӯштиву ширӣ пурра кунанд.

Бо ин мақсадҳо, барои он корхонаҳо, фабрикаҳои парандапарварӣ, комплексҳои човдорӣ, ки ба низоми ҳамгирӣ ворид нестанд, мебоҷад шабакаи худии фурӯш, анборҳои нигоҳдорӣ, корхонаҳои азнавкоркардкунандаи маҳсулоти гӯштиву ширӣ бунёд карда шаванд. Аммо, куллан, барои таъмини нишондиҳандаҳои баланди ҳосилнокии меҳнат ва даромаднокӣ ва барои ҷоринамоии дастовардҳои ПИТ дар ҳаҷмҳои калон истеҳсол кардани маҳсулоти мазкур зарур мебошад.

Бинобар ин хоҷагиҳои деҳқонӣ (фермерӣ), корхонаҳои хурду миёнаи кишоварзӣ, ки корхонаҳои худии азнавкоркардкунандаи маҳсулоти гӯштиву ширӣ надоранд, шартномаҳоро бо корхонаҳои маҳсулоттайёркунӣ ва азнавкоркардкунанда маҷбуран мавриди истифода қарор медиҳанд.

Ҳамин тавр, арзёбии ҳолати муосир ва тамоюлҳои рушди бозори маҳсулоти гӯштиву ширӣ дар Минтақаи марказии Тоҷикистон асоснокнамоии самтҳои асосии рушд ва абзорҳои ҳавасмандгардонии бозори маҳсулоти гӯштиву ширӣ дар назар дорад.

АДАБИЁТ

- 1.Раҳимов О.А. Тамоюлҳои рушди бозори гӯшти Минтақаи марказии Ҷумҳурии Тоҷикистон //Аҳбори До-нишгоҳи миллии Тоҷикистон. Серияи илмҳои иқтисодӣ. - Душанбе: «СИНО», 2014. - №2/10 (157). - С.31-40.
- 2.Ковалев А.А. Кластерные технологии в управлении молочной отраслью/А.А. Ковалев, И.В. Кова-лева//Вестник Алтайского государственного аграрного университета. – 2016. – № 11(145). – С.189-194.
- 3.Пашина Л.Л. Агропродовольственная система: тенденции, инновации и перспективы развития// Моногра-фия. М-во сел. хоз-ва РФ., Дальневост. гос. аграр. ун-т. – Благовещенск, 2011. – 224 с.
- 4.Гераськин М.И., Математическая экономика: теория производства и потребительского выбора/ Самар. гос. аэрокосм. ун-т.- Самара, 2004. - 102 с.
- 5.Казакова М.В. Анализ свойств производственных функций, используемых при декомпозиции экономиче-ского роста. – хЭлектронный ресурс].-режим доступа: <ftp://ftp.repec.org/opt/ReDIF/RePEc/rnp/wpaper/31.pdf>

АННОТАЦИЯ

БОЗОРИ МАҲСУЛОТИ ГҶШТИВУ ШИРИИ ТОҶИКИСТОНИ МАРКАЗӢ:ҲОЛАТИ МУОСИР ВА ТАМОЮЛҲОИ РУШД

Дар мақолаи илмӣ ба омӯзиш ва таҳлили масъалаҳои маҳсули таҳлили вазъи имрӯзаи бозори гӯшт ва шир, нақши он дар таъмини амнияти озуқаворӣ ва ветеринарӣ, сисемаи кооператсияи корхонаҳои зеркомплексӣ гӯшту шир дар сатҳи ноҳия ва ғайра диқат дода шудааст. Истифодаи таклифу тавсия дар мақола истифода карда шуда, барои таъмини самаранокии истеъмол гӯшту шир механизми фурӯши инҳо мусоидат менамояд.

АННОТАЦИЯ

РЫНОК МЯСОМОЛОЧНОЙ ПРОДУКЦИИ ЦЕНТРАЛЬНОГО ТАДЖИКИСТАНА: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ

Статья посвящена изучению и анализу конкретных вопросов при анализе текущей ситуации на рынке мяса и молока, его роли в обеспечении продовольственной и ветеринарной безопасности, схемы взаимодействия мясомолочных предприятий на районном уровне и др. Использование предложений и рекомендаций в статье поможет убедиться в эффективности потребления мяса и молока и механизма их реализации.

Ключевые слова: мясо, молоко, развитие, рынок, оценка, производство, стоимость.

ANNOTATION

MEAT AND MILK PRODUCTION MARKET OF CENTRAL OF TAJIKISTAN: CUR- RENT STATE AND DEVELOPMENT TRENDS

The article is devoted to the research and analysis of specific issues in the analysis of the current situation on the meat and milk market, its role in ensuring food and veterinary safety, the scheme of interaction of meat and dairy enterprises at the district level, etc. The use of suggestions and recommendations in the article will help to ensure the effectiveness of meat and milk consumptions and the mechanism of their implementation.

Key words: meat, milk, development, market, evaluation, production, cost.